

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 94 1973

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

bland mycket annat bygger på placeringen av de dikter HL skrivit ner i slutet av sina små dagboksvolymer. Obekvämt är att ett register över dikttitlar sist i dagbok 13, avslutad 27.2.1911, vartill ofta hänvisas, står på ett ställe, förteckningar över »Manuskriptbokens» och »Bönbokens» innehåll på ett annat, och huvudregistret till apparaten – som inte är alfabetiskt och inte fullständigt utan återger innehållsförteckningen i diktupplagorna från 1941 – på ett tredje. Ett alfabetiskt index till samtliga dikter med sidohänvisningar till de ställen i avhandlingen där de behandlas, och ev. till deras placering i olika diktupplagor, skulle ha varit till hjälp.

Naturligtvis kvarstår åtskillig osäkerhet med hänsyn till dateringarna. Någon gång synes mig hela metoden och uppställningen rent tekniskt ha slagit fel. Så har dikterna nr 86, 87, 89–94 placerats under 1911, därför att de tagits upp i diktförteckningen i den i februari 1911 avslutade dagboksvolymen, trots att ingenting hindrar att de kan vara äldre – ett par av dem misstänks av författaren för att vara äldre. Med tanke på det ibland rätt vaga dateringsmaterialet och med tanke på att HL lär ha kunnat gå mycket länge och småsjunga på sina verser, innan de nådde sin slutgiltiga form, kan man f.ö. fråga sig, om inte författaren satsat litet för hårt på att arrangera så många av dikttitlarna i vad som mera ser ut som än är en strikt kronologisk svit. Endast åtta dikttitlar står utanför som hittills odaterbara.

Som en värdefull komplettering av själva dikt-materialet har författaren i sitt appendix tryckt av tidigare inte tillgängliga strofer och dikter, tyvärr dock i viss utsträckning inte sådana texter som redan återgivits i Claes Hoglands seminarieuppsats *Den vackraste av lekar – studier i Harriet Löwenhjems lyrik*, 1944, en uppsats som visserligen går att erhålla från Humanistiska biblioteket i Stockholm men är otröckt.

Genom Elisabeth Stenborgs avhandling har Harriet Löwenhjelm kommit oss ännu närmare. Det material författaren kunnat utnyttja och som till stora delar beredvilligt ställts till hennes förfogande av HL:s släkt samt närmaste vän och levnadstecknare är ganska omfattande. Harriet Löwenhjelm framstår emellertid nu som en så fångslande människa, konstnär och representant för en tid och miljö att man måste önska att bilden kan ytterligare berikas och därför också att allt som kan belysa hennes värld även i fortsättningen blir väl omhändertaget och i största möjliga utsträckning tillgängligt.

Gunnar Svandfeldt

Thomas Henrikson: *Romantik och marxism. Estetik och politik hos Otto Wille Kuusinen och Diktonius*. (Akad. avh. Sthlm.) Bo Cavefors Bokförlag. Helsingfors 1971.

Otto Wille Kuusinen har med visst fog betecknats som den internationellt mest inflytelserike och högst placerade av alla finländare genom tiderna. Vid sin död 1964 var han den grå eminensen i Kreml, vars råd inhämtades ännu så sent som i Kubakrisens avgörande skede.

Men det är inte Kuusinen ryska år som intresserar Thomas Henrikson, i stället inriktar han sig helt på den unge Kuusinen och dennes plats på den finländska scenen. Titeln på avhandlingen ger närmare besked: »Romantik och marxism. Estetik och politik hos Otto Wille Kuusinen och Diktonius till och med 1921.» Redan Olof Enckell har i sin bok från 1946 om Diktonius lyft fram estetikern Kuusinen som med sin extraordinära kritiska begåvning hjälpte sin vän att i ett trevande inledningsskede förverkliga sig själv.

Vad Henriksons terminologiska utgångspunkt beträffar fäster man sig vid den centrala roll som begreppet »romantik» spelar i avhandlingen. Romantik kopplas samman med marxism redan i titeln, och som bryggan mellan dem ser Henrikson framför allt organismtanken. Detta sker under tydlig påverkan av Oskar Walzel men också av en svensk forskare som Gunnar Eriksson. Inte minst Eriksson har starkt framhållit den polaritetstanke som finns gömd i den romantiska naturfilosofien, och just den tar Henrikson fasta på när han drar paralleller till både den hegelska och marxistiska dialektiken. »Marxismen är», skriver han, »kulmen på romantikens organismtänkande.»

Detta är ett utomordentligt kategoriskt påstående. Man kan fråga sig om inte marxismen med sin klasskampsidé till den grad spränger den romantiska organismtänkens ram att det blir meningslöst att härleda det ena ur det andra. Det som ger klasskampen dess blodiga allvar för marxisten är förankringen i bittra ekonomiska motsättningar, en intressekonflikt som det filosofiskt inte finns någon lösning på. Över huvud tycks Henrikson konsekvent nonchalera den ekonomiska aspekten av marxismen. Tysk idealistisk tradition är bara en komponent bland andra i Marx utveckling.

Men Henriksons filosofiska engagemang ger rik utdelning vid pejlingen av Kuusinen finländska förflutna. Det visar sig förbluffande nog att Kuusinen före »omvändelsen» har sin egentliga hemvist i den nationalromantiska tradition som framför allt Snellman men till vissa delar också Runeberg förkroppsligar och bakom vilken Hegel skymtar. När Kuusinen snart nog hamnar

i det marxistiska lägret har han i själva verket så att säga hoppat över en hel liberal och individualistisk strömning i tiden – ett rörelseschema vars inre logik avhandlingen ytterst förtjänstfullt belyser.

Det kanske mest spännande momentet i Henriksons bok kommer med redogörelsen för hur Kuusinen som Diktonius kritiker använder sig av den marxistiska dialektiken för att komma åt den innersta rörelsen i en dikt, för att »beskriva en spänning tecknad på det hegeliska triadschemat» (dvs. tes, antites, syntes). Detta öppnar viktiga perspektiv och hela brevväxlingen accentuerar Kuusinenens position som en av de intelligentaste och mest sensibla kritiker som marxistisk tradition förmår uppvisa.

Mycket talar för att Henrikson har rätt när han betecknar Kuusinenens metod som »unik». Så här har knappast det marxistiska schemat tidigare fått göra tjänst som litteraturkritiskt instrument. En sak för sig är sedan hur nära Kuusinen här i sak kommer de resultat som den s.k. nya kritiken nått fram till på sina apolitiska vägar. Själv hänvisar Henrikson både till Coleridges polaritetsestetik och Richards »spänningar».

Så kunde man länge och väl fortsätta att göra anteckningar kring Henriksons tema. Hans avhandling har i mycket pionjärarbetets karaktär och det kommer att ta tid att vänja sig vid de utsikter den öppnar. Fascinerad bevittnar man hur spetsarna i det litterära och politiska avantgardet för en kort tid tangerar varandra, i ett Finland som åren 1917–21 var Nordens stora stormcentrum. Sitt lokala stoff har Henrikson på många punkter lyckats ge övertygande internationell relevans.

Johannes Salminen

Gerd Kvart: *Arbetsglädje och gemenskapstro. En studie i Josef Kjellgrens författarskap till och med Människor kring en bro*. (Akad. avh. Gbg.) Litteraturvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet. (Stencil.) 1972.

I sin (stencilerade) avhandling behandlar Gerd Kvart ett centralt motiv och dess förgreningar i Josef Kjellgrens tidiga författarskap. Hennes arbete är substantiellt, klargörande, väldokumenterat. Några sensationella resultat ska man inte söka efter. Men det är ett arbete som lägger pålitlig grund för vår kunskap om ett av nyare svensk litteraturs mest redbara författarskap. Och det supplerar med viktig information vår bild av Femungas modernistiska och politiska linje åren kring 1930, efter Ingvar Holms, Kjell Espmarks och övrigas undersökningar.

Avhandlingens avgränsning i tiden har förmodligen visat sig nödvändig men är naturligtvis i och för sig starkt att beklaga. Vad en recensent kan hoppas, är att arbetet kommer i tryck som reguljär bok – då med en del nerskärningar, jämte ett ordentligt tillägg om författarens senare böcker, med mästerverket om lastfartyget Smargden i självklart centrum.

I första hand borde, förefaller det mig, nerskärningarna gå ut över en del utförliga komparativa resonemang framför allt kring kollektivtemat. Unanimisterna, liksom Le Bon, Ortega y Gasset eller Alf Ahlberg befinner sig inom ett helt annorlunda problemfält än Kjellgren, därför blir en konventionell komparatism mekanisk och föga givande. Det tycks mig också, som om man skulle kunna dra en klarare linje mellan de två avsnitten »politisk utveckling» och »socialt engagemang»; nu tenderar dessa att gå in i varandra, vilket orsakar en del onödiga upprepningar. Väl sammanhållet och genomarbetat är däremot avhandlingens huvudparti, som i själva verket formar sig till en intresseväckande monografi över en av de få »kollektivromaner» svensk litteratur äger, *Människor kring en bro* (1935). I detta avsnitt visar också förf. mer intresse än på andra håll för de formellt-strukturella och »estetiska» aspekterna, och det bidrar starkt till läsarens utbyte. En onödig svårighet skaffar hon sig emellertid genom att ställa sig i beroende av några synpunkter på kollektivromanens »riktiga» väsen, formulerade i en uppsats av Anders Bollerup. Dennes normativa definition blir tämligen inadekvat i samband med Kjellgrens roman och kunde lämpligen utgå.

De första avhandlingspartierna sysslar huvudsakligen med Kjellgrens tidiga lyrik, från 20-talets slutår till *Occident*, med tonvikt på idéproblematiken och mot bakgrund av hans verksamhet som skribent och kritiker. Kvart lyckas förtäffligt bestämma hans politiska idéutveckling – Kjellgrens klara socialistisk-kommunistiska ståndpunkt framhävs, under viss polemik mot tidigare försök att överskylla denna – och förmår i samband härmed också närmare klargöra de litteraturpolitiska sammanhang han betingas av, de gruppstridigheter han är inblandad i. Kanse kunde man efterlysa en tydligare periodindelning av denna hans utveckling. De två första »perioderna» tecknas pregnant i avhandlingen. Det är då först fråga om en »agitprop»-estetik från 20-talet, då Kjellgren primärt ser diktningen som ett vapen i klasskampen, med massan-kollektivet som given huvudperson och obetvinglig revolutionär kraft. I bakgrunden finns förstas Ture Nermans och Arnold Ljungdals kampglada poesi.

Genom förbindelsen med Fem unga sker en förändring. Kjellgren engagerar sig i modernist-